

Ю.М. ДЕМ'ЯНЕНКО

БІОГРАФІЇ ДИРЕКТОРІВ МИКОЛАЇВСЬКОЇ ЧОЛОВІЧОЇ ГІМНАЗІЇ

До 150-річчя гімназії

У формі послужних списків реконструюються біографії директорів у хронологічному порядку. Вперше наведені данні державного архіву про їх персональну діяльність в ХІХ-ХХ ст.

Ключові слова: директор, біографія, гімназія, іменна стипендія, зарахування до гімназії, нагорода, благодійність.

Історія держави, міста або учбового закладу завжди персоніфікована. Вивчення діяльності окремих осіб дає змогу краще дослідити загальний історичний період. В даному дослідженні окреслюється питання вивчення біографій маловідомих особистостей у контексті становлення, розвитку і закриття Миколаївської чоловічої гімназії.

Біографії директорів гімназії, як адміністраторів і педагогічних працівників окремо не досліджувались. Певна кількість фактичної інформації міститься у монографіях Матвеева М. К. [4], Губської Т. М. [7], публікаціях Ковальової О. Ф. [10], Щукіна В. В. [22], методичному посібнику Дем'яненка Ю. М. [8], електронній версії великого біографічного словника [19, 20].

Мета і завдання статті: визначити хронологічну послідовність призначень на посаду директора гімназії, подати біографічні відомості про зазначених осіб у чіткій хронологічній послідовності, спираючись на солідну джерельну базу – фонд 123 Миколаївського обласного архіву «Миколаївська чоловіча гімназія», інші архівні фонди, журнальні, газетні, інтернет публікації.

За роки існування Миколаївської чоловічої гімназії на посаді директора змінилось шість адміністраторів і педагогів. Широкому колу читачів вперше пропонується ознайомитись з їх біографіями.

Коленко Захарій Васильович (1810/1812 (?) – п. 1869) – дійсний статський радник. Православного віросповідання. Отримав класичну освіту. У 1840-х – на

початку 1850-х рр. – викладав у гімназіях Одеського учбового округу (далі – ОдУО). З кінця 1850-х рр. – статський радник, директор Херсонської чоловічої гімназії. У 1861-1862 рр. – дійсний статський радник, директор тієї ж гімназії. Створення Миколаївської чоловічої гімназії отримало практичний імпульс 11 серпня 1862 р., коли імператор Олександр II, власноруч задовольнив клопотання військового губернатора м. Миколаїв, генерал-ад'ютанта, управляючого Миколаївськими учбовими закладами і Очаківськими училищами на правах опікуна учбового округу, віце-адмірала Богдана Олександровича Глазенапа, дозволивши відкрити чоловічу гімназію у місті на основі загального статуту гімназій від 1828 р. і штатом викладачів столичних гімназій від 1857 р. [1, д. 47, арк. 340-340 зв]. Б. О. Глазенап доклав максимум зусиль, щоб крім щорічної суми у 10890 рублів від Міністерства народної освіти, гімназія отримала разову субсидію Морського відомства у сумі 20630 рублів, для забезпечення права її подальшого перетворення у політехнічний інститут [22]. Керуючись дозволом імператора, опікун ОдУО, дійсний статський радник, Адам Антонович Арцимович, наказав директору Херсонської чоловічої гімназії, дійсному статському раднику, З. В. Коленку*, 12 вересня 1862 р. виїхати до Миколаєва і організувати переобладнання будівлі Чорноморського штурманського училища (школи) для потреб гімназії [1, д. 47, арк. 340-340 зв]. Саме Захарій Васильович Коленко і був першим тимчасовим директором гімназії, офіційно – з 14 по 20

листопада 1862 р., [1, д. 47, арк. 341 зв] дати відкриття гімназії, реально – з 24 вересня 1862 р., дати приїзду до Миколаєва [4, с. 6]. Дослідження Щукіна В. В. подає прізвище О. Ф. Смирнова як першого директора гімназії [22], електронний словник називає першим директором М. К. Геєка [19], проте ці твердження – помилкові. З 24 вересня по 24 жовтня Коленко З. В., перебуваючи у місті, знайомився із станом справ у штурманській школі, щоденно відвідував по кілька занять, аналізував рівень підготовки викладачів і учнів. 24 жовтня 1862 р., у своєму звіті на ім'я А. А. Арцимовича, він визначив, що жоден із викладачів штурманської школи, крім законовчителя і настоятеля місцевої Свято Покровської церкви, відомого на весь Миколаїв проповідника, протоієрея, полігота Іоанна Стефановича Остроумова (пр.1815, с. Семенівське, Веньовського повіту, Тульської губернії – 3.05.1876, Миколаїв) [2, арк. 332 об-333, 353; 4, с. 6, 85]. не може викладати у гімназії у подальшому на постійній основі. Знання учнів виявились значно нижче середнього рівня. Із 39 учнів тільки 5 бігло читали російською, а в мовах німецькій і французькій більшість лише починала розрізняти літери алфавіту; в арифметиці і геометрії, дисциплінах профільних для штурманської школи, учні лише засвоїли рішення найпростіших арифметичних задач [4, с. 7]. Тим не менш, наказ імператора слід було виконати. З різними послабленнями З. В. Коленко знайшов можливим скласти із учнів 5, 6, 7 класів два перших класи гімназії, до них увійшли вихованці у віці 12-15 років, 19 вихованців колишньої штурманської роти склали 1-й клас, а 13 вихованців – 2-й клас. [1, д. 47, с. 341], інші вихованці у віці 16-19 років склали тимчасове відділення, яке навчалось за програмою повітового училища терміном на 1-2 роки. При ньому почалась перебудова будівлі штурманської школи (була закінчена у 1863 р.) [4, с. 7]. Після прибуття у Миколаїв Геєка М. К., З. В. Коленко повернувся у Херсон, продовжуючи керувати Херсонською чоловічою гімназією до кінця 1860-х років [11, с. 228; 18].

Геєк Микола Карлович (1830, Везенберг (Раковор), Естляндська губ. (Раквере, Естонія) – 4.04.1889, Санкт-Петербург) – дійсний статський радник.

Свангелично-лютеранського віросповідання. Народився у німецькій родині, яка після народження молодшого сина переїхала до Санкт-Петербурзької губернії. Після завершення курсу наук фізико-математичного факультету Головного педагогічного інституту Санкт-Петербурга, 31 жовтня 1853 р. був призначений старшим викладачем математики і фізики до Архангельської губернської чоловічої гімназії. У 1858 – 1862 рр. викладав, крім того, дослідну фізику в Архангельському повітовому училищі. 25 жовтня 1862 р. був призначений директором чоловічої гімназії у м. Миколаїв, створеної на базі Миколаївської штурманської роти [19]. 20 листопада 1862 року прибув до Миколаєва і фактично зайняв посаду директора [1, д. 47, арк. 341-341 зв]. З перших днів існування гімназії зіткнувся із проблемою набору: гімназія була розрахована на 40 учнів, а фактично станом на 14 листопада 1862 р. заняття відвідували 40 осіб. 26 листопада 1862 р. новоутворена педагогічна рада гімназії прийняла за результатами прийомних іспитів по добору 26 учня в 1-й і 17 учнів – у 2-й клас. 4 грудня 1862 р., за результатами другої хвили прийому, 1-й клас поповнився 23, а 2-й – 20 учнями. Таким чином, станом на 1 січня 1863 р. у гімназії навчалось 126 осіб. Плата для нових учнів за навчання була встановлена у розмірі 10 рублів [4, с. 8]. Іншою значною проблемою стала перебудова гімназії. Розпорядженням опікуна ОдУО від 9 березня 1863 р. М. К. Геєку було доручено вкластись у суму 26000 рублів, у термін до 1 вересня цього ж року. Контракт на виконання робіт було передано місцевому купцю Воронцову, який найняв працівників. 15 серпня 1863 р. всі роботи були завершені, 20 серпня будівля гімназії та її церква були освячені, з 10 вересня 1863 р. почались заняття [4, с. 12]. У 1863 році, завдяки зверненню М. К. Геєка до міністра народної освіти, гімназія отримала 5 тисяч рублів коштів для придбання книжок і відкриття природознавчого і історичного кабінетів. У серпні того ж 1863 р. було завершено переобладнання учбового корпусу гімназії, у новому 1863-1864 навчальному році гімназія стала повноцінним учбовим закладом із 6 класами, 4 паралельними відділеннями на 356 вихованців. Перший раз Геєк М.К. займав свою посаду до 13 грудня 1864 р. [19]. Після свого звільнення перебував у

резервному штаті Міністерства народної освіти, а 8 березня 1865 р, згідно із Височайшим наказом, направлений у відрядження на два роки за кордон для ознайомлення із найкращими народними училищами. У 1865 р. у гімназії працювала інспекція на чолі із окружним інспектором ОдУО, Віктором Гавриловичем Варенцовим. Вона знайшла слабкою дисципліну у гімназії, проте не знімала директора з посади [10, с. 18]. 18 січня 1866 р. Геєк М. К., який у той час перебував за кордоном, був повторно призначений директором гімназії [19]. Його обов'язки у період з 19 січня по 25 серпня 1866 р. виконував Порунов М. М. [10, с. 18]. Під час другого періоду керування Миколаївською гімназією Геєк М. К. продовжив зміцнювати матеріально-технічну базу закладу, переобладнавши зоологічний, мінералогічний, ботанічний, фізичний кабінети. З 1 січня 1866 р. була підвищена плата за навчання: для учнів чотирьох молодших класів до 20 рублів, для учнів трьох старших до 25 рублів [4, с. 18]. У 1868 – 1869 навчальному році кількість учнів досягла 405, кількість випускників – 32 осіб [4, с. 104-105]. 20 червня 1869 р. згідно із Височайшим наказом знову був направлений у відрядження за кордон на літній канікулярний час для ознайомлення із передовим європейським досвідом. 7 листопада 1869 р. став статським радником [19]. Проте внутрішня боротьба між центральними органами Міністерства освіти та управлінням попечителя ОдУО, котре користувалось негласною підтримкою губернатора, не дозволили Геєку М. К. довго перебувати на своїй посаді вдруге. 26 березня 1870 р. всі існуючі навчальні заклади Херсонської губернії були передані управлінню попечителя ОдУО. У цьому ж році у гімназію була направлена комісія ОдУО на чолі із інспектором М. Т. П'ятенним [4, с. 105]. Вона перевірила роботу гімназії за два останніх роки, виявивши, на її думку, суттєві порушення в роботі. Недостатні знання учнів, особливо із математики і фізики, заставили запросити на випускні іспити із фізики викладача фізико-математичного факультету Імператорського Новоросійського університету, професора Шведова, який найшов знання з фізики слабкими, особливо у випускному сьомому класі. На основі висновків по результатах іспитів у травні-червні 1866 р. керівництво

ОдУО приймає рішення про звільнення Геєка М. К., із одночасним переміщенням інспектора Одеської 2-ї чоловічої гімназії Смирнова О. Ф. на місце директора Миколаївської гімназії [4, с. 30]. На підставі дисциплінарних висновків був змінений склад службовців, були звільнені: викладач математики Рибський Ф. Ф., географії – Чернявський Ф. Ф., німецької мови – Флюгель Е. [4, с. 30, 87, 88]. Тим часом Геєк М. К. займався на педагогічних курсах при Миколаївському повітовому училищі. Підвищивши свою кваліфікацію ще раз, 12 грудня 1870 р. він був призначений директором 1-ї міської Рішел'євської гімназії м. Одеса. 29 квітня 1875 р. був переведений директором у новоутворене Одеське реальне училище. 26 грудня 1875 р., перебуваючи на цій посаді був підвищений у чині до дійсного статського радника [19].

Після російсько-турецької війни 1877-1878 рр., Геєк М. К. залишив Одесу і заснував у Санкт-Петербурзі перше приватне училище, потім – повернувся на державну службу у Міністерство народної освіти, працював інспектором в училищі Св. Олени, яке підпорядковувалось Санкт-Петербурзькому учбовому округу [19].

М. К. Геєк був відомою особою у педагогічному середовищі Російської імперії і Європи, автором наукових праць, користувався повагою колег, певною підтримкою чиновників міністерства освіти, визначався розумінням дитячого характеру, їх потреб, вмів прищеплювати складні для них основи фізико-математичних дисциплін. Неодноразово організував роботу по створенню нових учбових закладів, формуючи їх матеріально-технічну і науково-освітню базу. Був нагороджений орденами Св. Володимира 4 ст., Св. Анни 2, 3 ст., Св. Станіслава 2, 3 ст., темно-бронзовою медаллю на Володимирській стрічці «В пам'ять війни 1853-1856 г.» [8, с. 9]. Серед його родичів найкраще відомий його старший брат – Геєк Федір Карлович (1828, Везенберг (Раковор), Естляндська губ. (Раквере, Естонія) – 13.11.1893, Юр'їв, (Тарту, Естонія) дійсний статський радник, випускник фізико-математичного факультету Головного педагогічного інституту Санкт-Петербурга, у 21.03.1870 – 1893 рр. – директор Юр'ївської (Дерптської) гімназії [20].

Порунов Микола Миколайович (роки народження і смерті невідомі) Православного віросповідання. На початку 1860-х рр. працював інспектором ОдУО. У статті О. Ф. Ковальової його особа подана під прізвищем Полковнікова Н. І. [10, с. 18]. 13 грудня 1864 р. Порунов М. М. був призначений директором Миколаївської чоловічої гімназії [4, с. 85]. У 1865 р., після інспектування гімназії В. Г. Варенцовим, гімназія перейшла до підпорядкування губернатору Глазенапу Б. О. Згідно із новим статусом Порунов М. М. почав перетворювати гімназію із класичної у реальну. Було посилено викладання природознавства, історії, хімії, математики, підвищена плата за навчання із 20 до 25 крб. на рік. Викладацький склад підсилено випускниками університетів. За часів його керування гімназією був переобладнаний пансіон, у якому проживали всі казеннокошті стипендіати з дітей південних слов'ян [8, с. 10]. Після повторного призначення 18 січня 1866 р. Геєка М. К директором гімназії, М.М. Порунов виконував його обов'язки у період з 19 січня по 25 серпня 1866 р. Після цього звільнений і направлений у штат ОдУО [10, с. 18].

Смирнов Олексій Федорович (181(?) – 9.02.1884, Миколаїв) – дійсний статський радник, випускник університету. Православного віросповідання. У 1862 – 1864 рр. – колезький асесор, викладач історії Херсонської чоловічої гімназії [11, с. 228]. У 1865 – 1870 рр. – виконуючий обов'язки інспектора Одеської 2-ї чоловічої гімназії. [4, с. 30; 18]. Після підпорядкування гімназії управлінню попечителя ОдУО і перевірки інспектора П'ятеного М. Т., О. Ф. Смирнов 12 грудня 1870 р. був призначений директором гімназії і почав її реформування: у 1871 р. було введено класне наставництво, що дало змогу підвищити дисципліну, відвідування занять, успішність. 7 серпня 1872 р. від ОдУО було отримано дозвіл на перетворення реальної гімназії у класичну, у 1878 р. було укомплектовано 8-й клас, який з 1878 по 1920 рр. був випускним. Збільшилась загальна кількість учнів і випускників, покращена матеріально-технічна база. [4, с. 50]. Гімназія поступово перетворювалась на учбовий заклад відомий не тільки у межах Херсонської губернії, або Одеського учбового округу, до якого, крім вищезначеного, входили учбові

заклади Бессарабської, Катеринославської, Таврійської губерній, але й на теренах Російської імперії. 27 серпня 1874 р. гімназію відвідав імператор Олександр Миколайович Романов. Педагогічний колектив скористався можливістю і подав прохання про перейменування гімназії. Рішення було затверджено «Височайше» і, з 30 жовтня 1874 р., Миколаївська гімназія отримала назву «Олександрівська», яку носила до 1917 року [1, д. 135, арк. 3-4 зв]. Гімназію неодноразово відвідували поважні особи – у 1875 р. міністр народної освіти граф Д. Толстой, у 1874 і 1877 рр. – попечитель ОдУО М. Голубцов, у 1878 р. – Архієпископ Одеський і Херсонський Платон. Усі вони висловили задоволення станом справ у гімназії [8, с. 11]. На посаді директора О. Ф. Смирнов активно залучав недержавні кошти для покращення можливостей навчання гімназистів – саме за його керівництва гімназія отримала перші іменні стипендії: 11 червня 1874 р. «Имени статского советника Николая Карловича Геєка» (700 р.); 1 жовтня 1874 р. «В память посещения Е. И. В. Государем Императором Александром Николаевичем 27 августа 1874 г. Николаевской гимназии» (2450 р.); 26 листопада 1875 р. «В память избавления Е. И. В. Государя Императора Александра Николаевича от опасности угрожавшей Его Величеству 4 апреля 1866 г.» (2750 р.); 20 жовтня 1883 р. «Имени отставного майора Петра Ивановича Дабича» (1700 р.); 13 грудня 1883 р. «Имени врача, коллежского советника Павла Андреевича Верболозова» (2750 р.). [1, д. 35, арк. 3-5 зв]. 1 січня 1884 р. О. Ф. Смирнов отримав чин дійсного статського радника. За своє життя він був нагороджений орденами Св. Анни 2, 3 ст., Св. Станіслава 2, 3 ст., темно-бронзовою медаллю на Володимирській стрічці «В память войны 1853-1856 г.». Був людиною відомою серед громадян Миколаєва – у 1870-ті – 1880-ті рр. обирався головою наглядової ради Маріїнської жіночої гімназії міста. Директор О.Ф. Смирнов керував гімназією до своєї смерті – 9 лютого 1884 р. [4, с. 85]. Був похований на Миколаївському міському цвинтарі. Після його смерті викладачі і службовці гімназії заснували стипендію «Имени действительного статского советника Алексея Федоровича Смирнова» (700 р.) для увіковічування пам'яті про нього [1, д. 35, арк.

5-6 зв]. Був одружений на Дарії Миколаївні Міллер, яка померла 19 серпня 1910 р. і похована поряд із своїм чоловіком [13, с. 1].

Балик Олександр Іванович (1845(?) – п. 14.11.1912). Дійсний статський радник. Православного віросповідання. Отримав класичну середню і вищу освіту. З 24 серпня 1869 р. працював у міністерстві народної освіти викладачем, з 1874 р. інспектором учбового округу, з 1881 р. – директором однієї із гімназій ОдУО. З 6 квітня 1884 по 15 березня 1907 р. був директором Миколаївської Олександрівської чоловічої гімназії [4, с. 85; 5, с. 79; 17, с. 3]. За час його керування гімназія отримала потужну матеріальну базу, поповнена викладачами насамперед університетів, підвищились вимоги до тих, хто намагався отримувати класичну середню освіту. У перші роки перебування на посаді Балик О. І. зіткнувся із ситуацією коли значна частина гімназистів покидала учбовий заклад з причини неуспішності. Найгіршим у цьому плані став 1886 р. коли вибуло 86 гімназистів [10, с. 19]. Пізніше ситуація стабілізувалась: у 1890-ті роки кількість щорічно відрахованих не перевищувала 30-40 осіб. Гімназисти на чолі із директором не залишались осторонь благодійництва – у середині 1880-х рр. вони взяли участь у зборі коштів на встановлення пам'ятнику відомому вченому-мовознавцю і просвітнику, декану історико-філологічного факультету Імператорського Новоросійського університету, статському раднику Григоровичу Віктору Івановичу (1815–1876). Пам'ятник було відкрито і освячено у м. Єлісаветград у 1886 р [21]. За часів його перебування на посаді гімназія отримала інші 5 іменних стипендій [1, д. 35, арк. 6 зв-8]. Значну увагу директор гімназії О. І. Балик приділяв духовному вихованню гімназистів, на чому наголосив у своєму привітанні до 35-річчя педагогічної діяльності директора гімназії представник Миколаївського відділення повітового єпархіального управління, відомий у місті проповідник, священник Ігнатій Зубов [17, с. 3]. На початку 1905 р. почались буреломні події: все більше гімназистів брали участь у антиурядовій діяльності. Все це негативно впливало на стані справ у гімназії. Дійшло до зриву учбових занять. Організм директора не витримав – наступив душевний розлад [1, д. 54, арк. 44 зв]. Інспектор гімназії Чекердекович

Сімеон Маркович (1854, Австрійська імперія – 17.07.1913, Миколаїв), який і раніше повинен був опорою директору, на відміну від свого попередника – Гайдебурова Прова Олександровича (1845(?), Миколаїв – 17.04.1900, Миколаїв), зайняв позицію неутручання у адміністративні справи. Під час його фактичного керування гімназією: із 2-го півріччя 1905 р. по липень 1907 р., він самоусунувся від адміністративної діяльності і мовчки сприяв напівлегальним виступам, зборам петицій, відвіданням мітингів, або навіть спробам їх організації у стінах учбового закладу. Педагогічний склад гімназії також не зміг висунути із свого середовища явного лідера. Все це підірвало основи гімназичного життя, зменшило кількість абітурієнтів [1, д. 54, арк. 44 зв; 4, с. 85]. На щастя, з миколаївськими гімназистами не сталося такого трагічного випадку, як у м. Одеса, де влітку 1907 р. кілька гімназистів ОдУО (які займалися не лише поширенням закордонної анархо-комуністичної та есерівської літератури, але й займалися тероризмом, виготовляючи вибухові пристрої) загинули від власної саморобної бомби [14, с. 3]. 15 березня 1907 попечитель ОдУО усунув Балика О. І. від виконання обов'язків директора гімназії. З початком стабілізації політичного життя у Російській імперії, керівництво ОдУО зайняло більш рішучу позицію щодо дисциплінарних порушень і влітку 1907 р. звільнило Чекердековича С. М. з посади інспектора гімназії, призначивши на його місце викладача Токмакова М. І. [1, д. 54, арк. 44 зв; 4, с. 85]. Балик О. І. довгий час лікувався, проте до педагогічної діяльності вже не повернувся. Останнє згадування його особи можна знайти у документах гімназії у зв'язку із святкуванням 50-річчя гімназії: колектив учбового закладу отримав привітальну телеграму від колишнього директора 14 листопада 1912 року. [1, д. 47, с. 365]. Був одружений на доньці відомого у Херсонській єпархії проповідника, законотителя Одеської Рішельєвської чоловічої гімназії, протоієрея Чемена Мартирія Федоровича. Після виїзду із м. Миколаїв проживав у м. Одеса [8, с. 14-15; 18]. Був нагороджений орденами Св. Анни 2, 3 ст., Св. Станіслава 2, 3 ст., у 1896 р. – срібною медаллю на Олександрівській стрічці «В пам'ять царствования імператора Александра III». [8, с. 14-15].

Добрицький Капітон Львович (1855(?) – після 15.04.1920). Дійсний статський радник. Православного віросповідання. Його предками були вихідці із польських губерній Російської імперії. Отримав класичну середню освіту. У 1870-ті рр. – навчався на історично-філологічному факультеті Новоросійського університету, який успішно завершив влітку 1879 р. З серпня 1879 по 20 серпня 1882 р. – працював викладачем Болградської гімназії, у 1882-1886 рр. – викладав у гімназіях ОдУО. З 1 листопада 1886 р. – перебував у штаті чинів канцелярії попечителя ОдУО [8, с. 15]. 1 лютого 1898 р. – був призначений керівником канцелярії опікуна ОдУО. З 1 серпня 1907 [1, д. 54, арк. 44 зв] по 15 квітня 1920 р. [1, д. 143, арк. 5] перебував на посаді директора Миколаївської чоловічої класичної Олександрівської гімназії (з 15 березня 1917 р. – 1-ї Миколаївської чоловічої гімназії). Проявив себе як досвідчений і діяльний адміністратор: зміг об'єднати колектив гімназії, налагодити учбовий процес, припинити найзухваліші дисциплінарні порушення, поновити регулярне відвідування занять, стабілізувати роботу гімназії після подій 1905–1907 рр. [1, д. 54, арк. 44 зв]. За свої адміністративні здібності був обраний постійним членом наглядової рад Миколаївських Маріїнської і другої дівочих гімназій [6, с. 68]. На його долю випало поновлення гімназії після катастрофічної пожежі 1912 р., значної пожежі 1914 р., причому якщо у першому разі ОдУО надав частину необхідної фінансової допомоги, то у 1914 р. – категорично відмовився [1, д. 41, арк. 1, 2, 6-6 зв, 15, 19, 64, 81]. У останні передвоєнні роки він зіткнувся із проблемою зменшення кількості учнів у гімназії – у Миколаєві з'явилась значна кількість приватних учбових закладів. Проблема була частково вирішена у 1915-1918 рр. за рахунок переселенців, біженців із прифронтових або окупованих Німеччиною губерній. Поряд з тим, у керуванні гімназією Добрицьким К. Л. стали різко проявлятися негативні тенденції. Біженцями із окупованих, головним чином, польських губерній виявились впливові чиновники, багаті купці, приватні доктора, дантисти, провізори, юристи. Наступив час «ярмарки марносластва», коли саме їм стала надаватись негласна перевага при прийомі. У

той же час, діти загиблих на фронтах 1-ї Світової війни офіцерів, вже не кажучи про синів унтер-офіцерів, не завжди мали можливості бути зачисленими до гімназії. Наприклад: молодшому брату важко пораненого капітана 14-го піхотного Олонецького полку Малого (Малова) Аркадія Іоакимовича, герою Брусилівського прориву, кавалеру 6 бойових орденів до Св. Володимира 4 ст. включно, Малому (Малову) Валеріану Іоакимовичу у прийомі було відмовлено [1, д. 91, арк. 260]; молодший брат геройські полегло під м. Фельштин (Галіція), колишнього випускника Миколаївської гімназії 1908 р., поручика 58-го піхотного Празького полку Стебіхова Миколи Леонтійовича (пр. 1890, Миколаїв – 4.10.1914) [7, с. 205, 213], Стебіхов Олексій Леонтійович опинився останнім у списку із 29 кандидатів на прийом у 1917 р. (більшість їх прийнято не було), а був прийнятий у 1-й клас гімназії лише у вересні 1918 р. [1, д. 81, арк. 56; д. 91, арк. 228, 235]. Один із синів поручика 42-ї легкої протиповітряної батареї Овчіннікова К., кавалера кількох бойових орденів до Св. Анни 2 ст. включно, та ордена Св. Георгія 4 ст., Петро Овчінніков, був зарахований лише після листа від командира Миколаївської групи легких батарей для стрільби по повітряному флоту підполковника Дайза, адресованому К. Добрицькому, із негайною вимогою зарахувати одного із синів у гімназію поза конкурсом, як сина Георгіївського кавалера, згідно із статутом гімназії [1, д. 91, арк. 235, 243]. У кінці серпня 1917 р. Петро Овчінніков був зарахований до 1-го класу гімназії останнім, 79-м за списком, його брату Федору Овчінникову у прийомі було відмовлено [1, д. 91, арк. 235]. У 1915 р. у прийомі було відмовлено, лише у 1918 р. – був зарахований у 3-й клас гімназії понад комплекту Федоров Дмитро, родич геройські полегло під Варшавою підпоручика 45-го запасного полку Федорова Олександра Миколайовича (пр. 1891, Миколаїв – 25.02.1915), випускника гімназії 1910 р.*** [4, с. 107; 7, с. 213; 12, с. 1]. У той же час учнями гімназії у 1916 р. стали: Бару Давид Ушеревич (син купця), Варшавський Арон Моїсеєвич (син провізора). Сінкевич Микола Іванович (син присяжного повіреного) став 3-м кандидатом на вступ, навіть за наявності «2» з арифметики, проте, біженцю із м. Кельці Размериці Василю

Олександровичу (сину купця) у вступі було відмовлено, також за наявності оцінки «2» з арифметики, [1, д. 74, арк. 9 зв-10, 10 зв-11, 14 зв-15], а його брату Віталію відмовлено у переведенні із Келецької чоловічої гімназії (яка була евакуйована у Миколаїв) у Миколаївську Олександрівську гімназію [1, д. 50, арк. 40]. У 1917 р. гімназистами стали: Шах Моїсей Йосипович (син кандидата прав), який не з'явився на іспит у 1916 р., Соїфер Емануїл Файвішев (син провізора) [1, д. 74, арк. 1 зв-2, 3 зв-4, 10 зв-11, 14 зв-15], Іоффе Євген Фалькович (син дантиста) [1, д. 74, арк. 16 зв-17]. У 1917 р. абітурієнт Таркан-Дашевський Арнольд Пинхусович (син міщанина) не був зарахований до гімназії, тому що під час вступних іспитів отримав оцінку «2» з арифметики, проте на 1 листопада 1918 р. його прізвище – серед гімназистів 2-го паралельного класу [1, д. 74, арк. 6 зв-7; д. 81, арк. 59]; біженець із Царства Польського Штрайхер Ісайя Адольфович (син фельдшера) у травні 1917 р. не поступив до Миколаївського реального училища, отримавши один із найнижчих балів [1, д. 91, арк. 2 зв-3], проте у листопаді 1918 р. він – серед учнів 1-го класу гімназії [1, д. 81, арк. 56]. Подібні випадки явно не були поодинокими, міська громада втрачала можливість навчати своїх дітей у найкращій місцевій гімназії і віру у справедливість при прийомі до неї. У 1918-1920 рр., у зв'язку із частими змінами влади у місті, масовими епідеміями, значно збільшилась кількість вибулих гімназистів та нових, зарахованих на їх місце – щорічно вибувало 65-80, а зараховувалось – не більше 50-60 осіб. Частина гімназистів брала участь у громадянській війні: наприклад Станішевський Всеволод Вікторович у серпні 1919 р. добровільно був зачислений у кінногвардійський полк Збройних сил Півдня Росії [1, д. 135, арк. 110]. Вищенаведені факти погіршували стан справ у гімназії, підривали залишки учбової дисципліни. Крім того, у 1918-1919 рр. більшість матеріальних цінностей у гімназичних кабінетах була розкрадена солдатами-мародерами [1, д. 91, арк. 24-25 зв, 26-27 зв, 35-36 зв, 37-40]. Життєвого досвіду і адміністративної майстерності навіть такого діяча, яким був К. Л. Добрицький, виявилось недостатньо і гімназія повільно деградувала. У подальшому вміння прилаштовуватись до

будь-якої влади не допомогло К. Л. Добрицькому. З початком масових чисток штату педагогічних працівників більшовиками у другому кварталі 1920 р., 15 квітня того ж року директора К. Л. Добрицького і викладача Михайла Івановича Токмакова було звільнено за звинуваченням у політичній неблагонадійності [1, д. 143, арк. 5]. До червня 1920 р. обов'язки директора тимчасово виконував виконуючий обов'язки інспектора гімназії, викладач математики Лещенко М. К. [1, д. 103, арк. 10], пізніше гімназію було закрито, на її місці утворено народний університет [7, с. 242]. За своє життя був нагороджений орденами Св. Володимира 4 ст. (1.07.1907 р.), Св. Анни 2, 3 ст., Св. Станіслава 2, 3 ст., срібною медаллю на Олександрівській стрічці «В пам'ять царствования імператора Александра III» (1896 р.); світло-бронзовою медаллю «В пам'ять 300-летия царствования дома Романовых» (1913 р.) [1, д. 9, арк. 15-16, 66]. Добрицький К. Л. був одружений, його син Добрицький Яків Капітонович (1893, Одеса – п. 1918) у 1907-1913 рр. навчався у гімназії, активно займався гребним спортом [1, д. 11, арк. 10 зв]. У червні 1913 р. закінчив гімназію із золотою медаллю.

Примітки

* *На думку автора, вибір опікуном ОдУО А. А. Арцимовичем особи З. В. Коленка не був випадковим. В ХІХ – ХХ ст. рід Коленків неодноразово визначався кмітливими офіцерами: Коленко Леонід Васильович (пр. 1878 – п. 1917) (у 1917 р. – підпоручик Миколаївської військової радіостанції, разом із підпоручиком Кортаці Сергієм Івановичем (сином астронома Морської астрономічної і компасної обсерваторії Миколаївського порту Кортаці Івана Євгеновича, колишнім учнем гімназії та Миколаївського реального училища) був одним із піонерів радіосправи у місті) [3, арк. 106]; Коленко А. П. (у 1944 р. – старший лейтенант, командир катеру-охотнику Балтійського флоту, знищив підводний човен Крігсмаріне U-250, завдяки чому спочатку СРСР, а потім і його союзники по антигітлерівській коаліції, отримали доступ до найновітнішої воєнної технології – акустичних самонавідних торпед) [9, с. 399-400].*

** *Офіцери російської армії під час I-ї Світової війни активно переймали досвід*

союзників, використовуючи висотні споруди міста для організації радіосекансів. У 1909 р. майор французьких збройних сил, один із піонерів військового радіозв'язку, Жак Фер'є врятував сучасний символ Парижу – Ейфелеву вежу від руйнування, прийшовши до мерії у парадному мундирі із проханням зберегти вежу як антену. Коли у його проханні було відмовлено, він спрямував на «батьків міста» цілий набір міцних солдатських виразів, тим самим переконавши їх відмовитись від демонтажу. В період 1-ї Світової війни, у Миколаєві, вежа Шухова також використовувалась як штучна антена. Тому необхідно зберегти її для нащадків [15, с. 9; 16, с. 58].

*** У Миколаївській чоловічій гімназії у різні роки її існування навчалось близько 20 учнів із прізвищем Федоров, 15 із них стали випускниками гімназії на протязі 1879-1919 рр. [4, с. 93-108]: значна частина учнів і випускників народилась у родинах військових, моряків, військових медиків. Крім того, мати підпоручика Федорова Олександра, Федорова О. М. (у дівоцтві Підлігайлова) [12, с. 1] також належала до впливової у місті родини. Не дивно, що родинні зв'язки Федорових і Підлігайлових переважили фінансовий ресурс приїжджених, а Федоров Дмитро врешті реєструвався учнем гімназії у 1918 р.

Список використаних джерел та літератури:

1. Державний архів Миколаївської області (далі – ДАМО) Ф. 123 – Миколаївська Олександрівська чоловіча гімназія. – Оп. 1. – Спр. 9, 11, 35, 41, 47, 50, 54, 74, 81, 91, 103, 135, 143.
2. ДАМО Ф. 168 – Миколаївський Адміралтейський собор.–Оп. 1. –Спр. 22.
3. ДАМО Ф. 216 – Миколаївська міська управа. – Оп. 1. – Спр. 1857.
4. 50-летие Николаевской Александровской мужской гимназии. Краткая историческая записка, составленная преподавателем истории Н. К. Матвеевым. – Николаев. – Электрич. Типо-литография бр. Л. и И. Белолипских. – 1912 г. – 108 с.
5. Адрес-Календарь и справочная книга Николаевского градоначальства на 1902 г. – Николаев: Русская типо-литография. 1901 г. – 150 с.
6. Адрес-Календарь Николаевского градоначальства на 1915 г. – Николаев: Электр. Типолитография бр. Л. и И. Белолипских. 1914 г. – 150 с.
7. Губская, Т. Н. Город мраморных ангелов: Очерки. – Николаев: Изд-во Ирины Гудым, 2010. – 362 с.: илл.
8. Дем'яненко, Ю. М. Біографічні відомості про директорів, інспекторів, законовчителів Миколаївської чоловічої гімназії (1862-1920 рр.): методичний посібник. – Миколаїв: МБК КНУБА. – 2012. – 36 с.
9. Кузнецов, Н. Г. Курсом к победе. – М.: Военное издательство Министерства обороны СССР. – 1976. – 510 с
10. Ковальова, О. Ф. Миколаївська чоловіча гімназія. / О. Ф. Ковальова. Освіта на Миколаївщині у ХІХ – ХХ століттях. Історичні нариси. – Миколаїв: видавництво УДМТУ. – 1997 р. – С. 17–19.
11. Памятная книга для Херсонской губернии на 1864 г. – Херсон. – Тип. Херсонского губ. правления. – 270 с.
12. Некролог: подпоручик Федоров Александр Николаевич // Николаевская газета. – 10 апреля 1915 г. – № 2744. – С. 1.
13. Некролог: Миллер Дарья Николаевна // Николаевская газета. – 21 августа 1910 г. – № 1385. – С. 1.
14. Одесса: Происшествие. (Описание взрыва по М. Арнаутской). // Николаевская газета. – 3 июля 1907 г. – № 441. – С. 3.
15. Прокопенко, А. Башню Шухова – в список ЮНЕСКО. // Наш город Николаев. – № 35 (355). – 17-23 августа 2012 г. – С. 9.
16. Смирнов, Г. Рубрика «Клуб ТМ». – Сообщение: Спаситель Эйфелевой башни. // Техника молодежи. – 1989 г. – № 11. – С. 58.

17. Тридцатипятилетие педагогической деятельности А. И. Балыка. // Южная Россия. – 26 сентября 1904 г. – № 247. – С. 3.
18. Адрес-Календарь Херсонской губернии на 1866 год. Одесский учебный округ. Сайт «Родовое гнездо». – 2011-13-06 12:00:56 GMT – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://rodovoyegnezdo.narod.ru/ Kherson/Adres-kalendar_1866_uchebhokrug.htm
19. Геек Николай Карлович. Сайт «Большая биографическая энциклопедия. 2009». – 2011-08-07 08:53:04 GMT – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://dic.academic.ru/dic.nsf/enc_biography/
20. Геек Федор Карлович. Сайт «Большая биографическая энциклопедия 2009». – 2011-08-07 08:53:04 GMT – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://dic.academic.ru/dic.nsf/enc_biography/
21. Памятник профессору В. И. Григоровичу на могиле его в Елисаветграде. / Матеріали Кіровоградської обласної наукової бібліотеки ім. Д.О. Чижевського. 2007. – 2011-08-07 09:37:24 GMT – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://library.kr.ua/elib/grigorovich/grigor_1.html
22. Щукин, В. В. Александровская мужская гимназия в г. Николаеве, Николаевская Александровская мужская гимназия. – Сайт «Электронная историческая энциклопедия». – 2011-15-06 16:23:31 GMT. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://history.mk.ua/?p=717>

У.М. DEMYANENKO

DIRECTORS OF BOYS' GYMNASIUM IN MYKOLAYIV.

Biographies of directors in the form of service records are reconstructed in chronological order. Facts from State Archives about their personal activity in the XIX-XX cc. are announced at first.

Key words: *director, biography, gymnasium, scholarship, enrollment in gymnasium, award, charity.*

Ю.Н. ДЕМЬЯНЕНКО

БИОГРАФИИ ДИРЕКТОРОВ НИКОЛАЕВСКОЙ МУЖСКОЙ ГИМНАЗИИ

В форме послужных списков реконструируются биографии директоров в хронологическом порядке. Впервые приведены данные государственного архива об их персональной деятельности в XIX-XX вв.

Ключевые слова: *директор, биография, гимназия, именная стипендия, зачисление в гимназию, награда, благотворительность.*